

Отже, навчання молодших школярів виразного читання є обов'язковим складником роботи над змістом тексту, що зумовлює удосконалення читацької навички. Успішність оволодіння цим складним умінням залежить від рівня сформованості навички виразного читання, розуміння прочитаного, різноманітності і систематичності використання відповідних вправ і завдань.

Література

1. Державний стандарт початкової загальної освіти // Початкова освіта. – 2011. – №18 (594). – С. 4–39. 2. **Ігнатенко Н. О.** Основні етапи роботи над художнім твором на уроках читання / Н. О. Ігнатенко // Педагогіка і психологія. – 2000. – №3. – С. 3–9. 3. **Олійник Г. А.** Виразне читання. Основи теорії / Г. А. Олійник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 224 с. 4. **Савченко О.** Варіативність побудови уроків читання / О. Савченко // Початкова школа. – 2006. – №9. – С. 3–8. 5. **Савченко О. Я.** Методика читання у початкових класах: [посіб. для вчит.] / О. Я. Савченко. – К : Освіта, 2007. – 334 с. 6. **Сухомлинський В. О.** Слово рідної мови / В. О. Сухомлинський // Українська мова і література у школі. – 1987. – №7. – С. 2–7.

УДК 371.13:316.454.52:373.3-087.874

Ліна Крившенко

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ В МАЛИХ НАВЧАЛЬНИХ ГРУПАХ

Крившенко Л. М. Організація інтерактивної діалогової взаємодії в малих навчальних групах.

У статті розглянуто досвід роботи з організації інтерактивної діалогової взаємодії молодших школярів у малих навчальних групах, зосереджено увагу на доцільності використання найбільш уживаних у школі І ступеня інтерактивних форм і методів навчання.

Ключові слова: діалогова взаємодія, інтерактивна взаємодія, інтерактивні методи, мала навчальна група, комунікативні вміння, взаємонавчання.

Крившенко Л. М. Организация интерактивного диалогического взаимодействия в малых учебных группах.

В статье рассматривается опыт работы по организации интерактивного диалогического взаимодействия младших школьников в малых учебных группах, сосредоточено внимание на использовании наиболее употребляемых в школе I степени интерактивных форм и методов обучения.

Ключевые слова: диалогическое взаимодействие, интерактивное взаимодействие, интерактивные методы, малая учебная группа, коммуникативные умения, взаимообучение.

Krivshenko L. M. The organization of dialogue interaction in small learning groups

The article reveals the experience of organization of primary school learners' dialogue activity in small groups, the attention is paid to the most frequently used interactive forms and methods of teaching.

Key words: dialogue interaction, interaction, interactive methods, small learning group, communicative skills, mutual learning.

Провідною проблемою дидактики початкової школи є організація такої діяльності вчителя, яка забезпечувала б пізнання учнем дійсності та створення належних умов для

реалізації творчого потенціалу кожної дитини. Цьому сприяє упровадження в навчально-виховний процес сучасних інтерактивних методик. Однак результати дидактичних і методичних досліджень у цій галузі не задовольняють потреби системи початкової освіти, оскільки недостатньо розроблені механізми педагогічної взаємодії з молодшими школярами в умовах особистісно зорієнтованого навчання, яке визначає діалогову взаємодію вчителя й учнів як провідний спосіб з оволодіння базовими знаннями й уміннями. У такому навчанні чільне місце відводиться евристичній технології навчання, яке передбачає інтерактивну діалогову взаємодію молодших школярів у малих навчальних групах.

Проблема застосування інтерактивних технологій у навчальному процесі перебувала в центрі уваги таких дослідників: О. Єльнікова, Г. Коберник, О. Коберник, О. Комар, Т. Кравченко, М. Крайня, Г. Кривчикова, В. Мельник, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, які обґрунтували доцільність застосування інтерактивних методів для підвищення ефективності процесу навчання.

Теоретичні аспекти, пов'язані з визначенням сутності інтерактивних методів, їх класифікації, виявленням найбільш поширених та ефективних їх видів задля розв'язання навчальних завдань висвітлені в працях російських (О. Коротаєва, Г. Мітіна, Г. Самохіна, С. Стилік, Н. Суворова, Г. Шевченко) та українських (Н. Коломієць, А. Маргинець, М. Скрипник, Л. Пироженко, О. Пометун та ін.) науковців. Проблема використання інтерактивних технологій у початковій школі стала предметом наукових розробок І. Бежа, І. Божович, Л. Виготського, Н. Коломієць, Л. Куликової, М. Левітова, А. Люблінської, А. Матвєєвої, Д. Ольшанського, С. Рубінштейна, О. Скрипченка, І. Дівакової та ін.

Тема статті. Висвітлення експериментального досвіду роботи КУ Сумська СШ І-ІІІ ступенів № 25 з організації інтерактивної діалогової взаємодії молодших школярів у малих навчальних групах.

Українське суспільство на сучасному етапі розвитку має особливо гостру потребу в самостійних, творчих особистостях, що усвідомлюють свою суб'єктність. Вони здатні реалістично оцінювати життєву ситуацію, її джерела, ставити перед собою прогресивні цілі, знаходити ефективні засоби для їх досягнення.

Розв'язання означеної проблеми потребує радикальних змін у методиці навчання, що у свою чергу неможливе без озброєння школи, учителів конкретними методиками, технологіями та рекомендаціями для їх упровадження.

Однією з основних методичних інновацій, на нашу думку, є інтерактивне навчання, яке пов'язане із зануренням у діалогове спілкування на основі взаємопізнання, взаєморозуміння і творчої взаємодії.

Однією з форм інтерактивної взаємодії педагога й учнів є навчання в малих групах, об'єднаних загальною навчальною метою за опосередкованого керівництва з боку вчителя і у співпраці з учнями [9, с. 137].

Групова форма навчання покликана одночасно розв'язувати три освітні завдання: конкретно-пізнавальне; комунікативно-розвивальне; соціально-орієнтаційне. Така форма надає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та співпраці. У цьому випадку учням набагато простіше звертатися за поясненням до ровесників, аніж до вчителя, що сприяє активізації й результативності навчання школярів, вихованню між ними гуманних стосунків, самостійності, умінню доводити та відстоювати свою точку зору, а також прислухатися до думки товаришів, культури ведення діалогу, відповідальності за результати своєї праці.

У груповій навчальній діяльності формуються колективізм, моральні, гуманні якості особистості. Важливу роль у формуванні цих якостей відіграють особливості

організації групової роботи; розподіл функцій та обов'язків між учасниками діяльності, обмін думками, взаємна вимогливість і допомога, взаємоконтроль і взаємооцінювання.

Групова навчальна діяльність виконує й організаційну функцію. Полягає вона в тому, що учні вчаться розподіляти обов'язки, спілкуватися між собою, розв'язують конфлікти, що виникають у спільній діяльності. У груповій роботі дитина перебирає функції вчителя й виконує дорослі види діяльності [4].

Досвід стверджує, що від такої взаємодії молодші школярі отримують задоволення. При цьому вони накопичують не тільки знання, але й формуються вміння і навички, зростає природний інтерес до навчальної співпраці.

Ми виявили, що групова форма роботи на уроках у початкових класах буде ефективною за дотримання таких основних вимог:

- методично обґрунтовано обирати той чи той вид групової навчальної діяльності на конкретному уроці, що визначається метою уроку, особливостями матеріалу, який вивчають;

- правильно формувати групи;

- ретельно продумувати структуру уроку з використанням групових форм навчальної діяльності;

- регулювати міру вчительської допомоги групам у процесі їх роботи;

- навчати молодших школярів співпраці під час виконання групових завдань.

У груповій навчальній діяльності вчитель має стати невидимим диригентом, який уміє вчасно почути, помітити, виправити, підтримати кожного учня, організувати співпрацю дітей на умовах партнерства. Учень стає активним, якщо його не лякає атмосфера заняття, на уроці нема критики його особистості з боку вчителя чи однокласників, а зауваження є конструктивні й стосуються, насамперед, результатів його діяльності. На такому уроці учень почувається у психологічній безпеці, без страху перед новим невідомим, самостійно пробуватиме шукати шляхи розв'язання завдань [9, с. 148].

У процесі спостережень за роботою вчителів-експериментаторів ми виявили, що на інтерактивних уроках комунікативні вміння й навички учні розвивають як у спілкуванні мікрогрупи, так і в діалозі між групами. Ефективність роботи кожної групи залежить від того, наскільки вдасться реалізувати дві основні функції навчання в діалоговому режимі: виконання навчальних завдань і вияв підтримки членів групи у процесі спільної роботи. На традиційному уроці вчитель спрямовує свою роботу насамперед на досягнення навчальної мети. Для інтерактивних уроків характерна діалогова співпраця його учасників.

Як засвідчує аналіз експериментальної роботи школи, удосконалення професійного досвіду і педагогічної майстерності педагога потребує науково-методичної підтримки, причому вчителів-практиків здебільшого цікавлять саме конкретні методи, форми, прийоми упровадження нових освітніх технологій навчання, однією з яких є технологія інтерактивного навчання у малих групах.

Робота у малій групі – невід'ємна частина багатьох інтерактивних методів, наприклад, таких, як мозаїка, дебати, суспільні слухання, майже всі види імітації тощо. Водночас робота в малих групах вимагає багато часу, цією формою не можна зловживати. Групову роботу доцільно використовувати, коли потрібно з'ясувати проблему, яку учні не можуть розв'язати індивідуально.

Залежно від змісту та мети навчання для початкової школи найбільш прийнятними є такі інтерактивні методи організації роботи в малих навчальних групах: дискусія, діалог, синтез думок, спільний проект, пошук інформації, акваріум, два-чотири-всі разом, обери позицію, симуляції, карусель, прес, ток-шоу тощо.

Під час інтерактивної діалогової взаємодії в малих навчальних групах засобом пізнавальної діяльності учнів найчастіше є дружня **дискусія** з обговорення певної проблеми.

Необхідно зосередити увагу на тому, що учнів потрібно постійно мотивувати до жвавого обговорення проблеми через її виклад, опис конкретного випадку, невеличкої рольової гри, демонстрації фільму або ілюстративного матеріалу, запрошення експертів, використання останніх новин, інсценування будь-якого епізоду, стимулювання серією питань на зразок: «Чому? Що сталося б, якби?...» [7].

На практиці вчителі початкових класів найчастіше моделюють навчальні теми на основі дискусії з використанням попередньо вивченого матеріалу (підсумковий урок).

Діалог. Його суть полягає у спільному пошуку групами узгодженого рішення. Це знаходить відображення у завершальному тексті, переліку ознак, схемі тощо. Діалог виключає протистояння, критику позиції тієї чи тієї групи. Усю увагу зосереджено на сильних моментах у позиції інших [3; 7]

Спільний проект. Має таку ж мету й аналогічне об'єднання в групи, як і в реалізації методу «діалог». Але завдання, які отримують групи, – різного змісту, вони висвітлюють проблему з різних сторін. Після завершення роботи кожна група звітує і записує на дошці чи спеціальному аркуші певні положення. У результаті з відповідей представників груп складається спільний проект, який рецензується та доповнюється групою експертів.

Під час роботи над спільним проектом виконання проблемно-пошукових завдань у групах надає змогу дітям переконатися на власному досвіді в користі їхньої спільної праці. Групова робота буде ефективною за умови, коли навчальний матеріал поєднує відоме учням з невідомим. Це в свою чергу заохочує їх до взаємодії один з одним, викликає потребу звертатися за допомогою, обговорювати здогадки під час виконання спільного проекту.

Як слушно зауважує О. Савченко, XXI століття стає суспільством знань, у якому інформація є найважливішим стратегічним ресурсом, джерелом сили і влади, а роботу з інформацією виконують дедалі більше людей. У цьому контексті вже у шкільні роки діти мають усвідомити виняткову цінність інформації й уміння працювати з нею. На матеріалі різних предметів необхідно навчати дітей збирати, зберігати, переробляти, перетворювати, обмінювати, сортувати інформацію з різних джерел. Усе це передбачає свідоме оволодіння кожним учнем технологією передачі і використання знань. У зв'язку з перенасиченням життєвого простору інформацією, уже у молодших школярів необхідно цілеспрямовано формувати критичне мислення, яке є передумовою оволодіння учнями роботи вибір, оцінювати значення тих чи інших фактів, явищ для себе особисто і для суспільства [6]. Тому й необхідно, щоб діти систематично виконували завдання на пошук важливої для них інформації.

Пошук інформації став прикладом роботи в малих групах і являє собою командне здобування інформації (зазвичай такої, що доповнює раніше прочитану вчителем лекцію, пояснення або матеріал попереднього уроку, домашнього завдання). Цей метод використовується, щоб оживити «сухий», іноді нецікавий матеріал.

«Пошук інформації» в малих інтерактивних групах забезпечує молодшим школярам можливості здобувати в тісній діалоговій взаємодії не просто потрібну інформацію, а цікаву для їхнього віку, нову й досі невідому не тільки з підручників, а й з додаткової літератури. Ефективність цього методу визначається не обсягом знань, умінь і навичок, а мірою участі самої дитини в процесі їх здобуття.

Прес. Метод висловлювань має назву «Прес». Це означає, що в разі його застосування, уміння переконувати стане значно результативнішим. Ми вважаємо, що

саме з цього методу потрібно починати роботу з навчання учнів дискутувати. Він надає змогу дітям навчитися формулювати й висловлювати власну думку з дискусійного питання аргументовано, у стислій формі, зрозуміло для слухачів у сприятливому психологічному середовищі, оскільки обговорюють проблему в колі рівних за віком, а також впливати на думку співрозмовників. В основному молодші школярі, які бояться висловлюватися, вислуховуючи однокласників, мимоволі залучаються до роботи. Для них потреба у спілкуванні є природною.

Варто наголосити на важливій ролі різнопланових навідних запитань, які безперечно, активізують думки і висловлювання дітей, наражаючи їх на пошук нових фактів, висновків щодо знайдених прикладів, ситуацій, стосунків тощо. Запитання сприяють пошуку правильних форм побудови речень-відповідей.

Займи позицію. Ефективним виявився метод, який допомагає провести дискусію зі спірної, суперечливої теми, – «Займи позицію». Він дає змогу висловитися кожному учневі, продемонструвати різні думки, обґрунтувати свою позицію або перейти на іншу в будь-який час, якщо вас переконали, та назвати більш вагомі аргументи.

За правильної організації метод «Займи позицію» забезпечує «...яскравий сплеск духовного прозріння особистості; оскільки творче натхнення дитини розпочинається з того, що слово як духовне багатство особистості стає будматеріалом, з якого дитина творить. Словесна творчість – могутній стимул духовного життя дитини, високоефективний засіб самовираження, самоутвердження особистості» [5, с. 5]

Карусель. Позитивний ефект має один з різновидів інтерактивного навчання в малих групах «Карусель». Ця технологія застосовується: для обговорення будь-якої гострої проблеми з діаметрально протилежних позицій; для збирання інформації з якої-небудь теми; для інтенсивної перевірки обсягу і глибини наявних знань; для розвитку вмінь аргументувати власну позицію.

На уроці за допомогою потужної серії запитань цей метод дає змогу організації інтенсивної перевірки знань в учнів з вивченої теми.

Під час спостережень у різних класах ми з'ясували, що до взаємодії в «каруселі» учні підходять із різних позицій. Один, перевіряючи, намагається знайти якомога більше помилок, а якщо їх немає, то хоч би мовних недоліків, або помарок (під час взаємоперевірки письмових завдань). Як працював партнер, його не цікавить. Іншу дитину, навпаки, цікавить міра докладених зусиль, старанність, кількість витраченого часу на свою підготовку, і особливо «слабкого» учня, якому, наприклад, запам'ятати правило важко. А те, який вигляд має результат роботи, може й не цікавити. Наявні дві позиції, які не зважаючи на те, що вони співіснують (кожний перевіряє роботу партнера тоді, коли і його роботу перевіряє інший), жодною мірою не перетинаються. «Зміст цих позицій усвідомлюється кожним учнем поступово. А для цього потрібен не тільки час, а й систематична участь у груповій роботі. Зрозумівши, що й партнер може мати свою позицію, що він може бути правим, учень опиняється перед необхідністю діяти, ураховуючи різні погляди» [8].

Навчаючись перевіряти товариша, удосконалюючись у цьому виді роботи, молодший школяр починає бачити свої дії та результат своєї праці.

Акваріум. Метод «Акваріум» також є ефективним методом розвитку вмінь ведення дискусії.

Спостерігаючи за організацією діалогової взаємодії учнів за методом «акваріум», ми побачили, що він для учнів є цікавою грою, ефект якої залежить від зумовленості критеріїв, за якими можна оцінити партнера.

Залучення дітей до гри має мотиваційний ефект. «У такій формі діти молодшого шкільного віку готові працювати навіть з нудним і докучливим матеріалом. Головне тут

полягає в тому, що їх може захопити сама зовнішня атрибутика ролей, і тоді навчальний ефект роботи буде дуже малим. Але якщо в гру внести зумовлені критерії, за яким «учень» – «учитель» має оцінити партнера, то гра не тільки набуває навчального змісту, а буде готувати дітей до взаємодії – обміну функціями» [8].

Симуляція – це створені вчителем ситуацій, під час яких учні копіюють у спрощеному вигляді процедури, пов'язані з діяльністю суспільних інститутів, які функціонують у справжньому економічному, політичному та культурному житті.

Цей метод дуже цікавий дітям. Виконуючи певні ролі в групах, вони виявляють надзвичайну активність, упевнено обговорюють кожне слово. Представники груп періодично звертаються за порадою до вчителя щодо формулювання певних фраз та використання окремих слів, значення яких викликає сумніви. Диалогова взаємодія відбувається не тільки у групах, а й у співпраці з «невидимим диригентом» – з учителем.

«У Талмуді можна знайти такі слова: «Багато чого я навчився у своїх наставників, ще більше – у своїх товаришів, та найбільше – у своїх учнів». Учні – нерозкрита скарбниця мудрості, ентузіазму, нових ідей та припущень, відкриттів, доведень. А зможемо ми її розкрити лише тоді, коли будемо спільно діяти. Бо «єдиний шлях до знання – це діяльність» (Б. Шоу)» [1].

Ток-шоу. Метою такої форми роботи є отримання навичок публічного виступу. Учитель на цьому уроці є ведучим.

Перевага цього методу полягає в тому, що діти вчаться відстоювати власну думку коректно, дотримуючися правил мовленнєвого етикету, опонувати, дискутувати, опановують навичками запитальної діяльності.

Очевидно, важливість періодичного застосування методу «ток-шоу» полягає в тому, що діти не просто ставлять запитання, вони запитують про те, що їх хвилює. Якщо виняється проблема для обговорення із вивченої теми, то молодші школярі найчастіше ставлять запитання про те, чого до кінця не зрозуміли, не усвідомили. Учитель має змогу досить швидко встановити певні прогалини у знаннях учнів і скорегувати їх.

Одне з основних завдань, що стоїть перед сучасним учителем, – навчити дитину мислити, правильно розмірковувати, самостійно «відкривати» нові знання. Якщо вчитель буде кожний урок як урок мислення-спілкування, де істина постає як суперечка про істину, тобто як проблемно-пошуковий діалог, то робить процес навчання ненав'язливим, майже непомітним: освіта стає переважно самоосвітою, виховання – самовихованням, розвиток – саморозвитком. У такому разі вчителя визнає дитячий колектив, а це означає: учитель має власний педагогічний імідж, він конкурентоспроможний фахівець» [2].

Аналіз ситуації. Застосовується у процесі вивчення гуманітарних дисциплін, коли потрібно аналізувати певні ситуації, випадки з життя: правові, історичні, моральні тощо, де перетинаються інтереси людей, життєві погляди, позиції. Технологія навчає ставити запитання, відрізняти факти від думок, виявляти важливі і другорядні обставини, аналізувати й виносити рішення. Учні вчаться відстоювати власну позицію.

Як показує досвід роботи школи I ступеня КУ Сумська спеціалізована школа I-III ступенів № 25 (м. Суми Сумської області), застосування інтерактивних способів навчання будується на важливих психолого-педагогічних принципах активізації пізнавальної діяльності учнів. Це, зокрема, принципи активного взаємонавчання, створення ситуацій успіху, оперативної взаємооцінки результатів діяльності, корекції виявлених недоліків і помилок. Не можна не помітити також такого важливого чинника інтерактивного навчання як можливість позитивної мотивації і реального досягнення достатніх показників для слабких учнів.

Успішна діяльність інтерактивних груп, безумовно, залежить від якості посереднього, а частіше опосередкованого управління з боку педагога, який має бути уважним у процесі формуванні малих інтерактивних груп, де важливо створити необхідний, за словами В. Сухомлинського, «інтелектуальний фон», коли на досягнення сильного учня весь час орієнтуються більш слабкі учасники цієї групи.

Як показав експеримент з організації роботи молодших школярів у малих інтерактивних групах, найбільш продуктивними методами є діалог, синтез думок, спільний проект, пошук інформації, акваріум, два-чотири-всі разом, оберти позицію, симуляції, карусель, прес, ток-шоу. Однак слід дотримуватися таких умов:

а) у групах створювати клімат комфорту для дітей;

б) методичні прийоми, що використовує вчитель, мають бути сповнені високих прагнень гуманістичного ставлення до школярів і спрямовані на розвиток їхньої особистості;

в) стосунки між учителем і учнями набувають характеру співпраці (опосередковане керівництво);

г) правильно сформовані групи (мають приблизно однаковий інтелектуальний потенціал).

В інтерактивних групах діти найбільш успішно оволодівають запланованим рівнем досягнень у комунікативній діяльності, інтенсивно обмінюються різними формами запитань, виправляють помилки одне одного, оперативно створюють різні описові тексти за допомогою відповідної низки запитань. Слабкі на початку роботи учні досить швидко досягають рівня успішних, оскільки отримують належну оперативну допомогу під час створення і вдосконалення власних освітніх продуктів.

Отже, в інтерактивних групах на більш якісному рівні відбувається вдосконалення основ комунікативної культури молодшого школяра, активізації учнівської запитальної діяльності за допомогою всіх трьох складників навчання – позитивної мотивації, успішних операційних кроків і своєчасної діагностики, корекції та оцінювання вмінь запитувати і створювати на основі запитань базові для початкової школи описові й пояснювальні тексти.

Література

1. Досяк І. М. Нестандартні уроки з використанням інноваційних технологій : 1–4 класи / І. М. Досяк. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 160 с. – (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»); Вип. 6 (42). **2. Завалевський Ю.** Науково-методичні засади підготовки вчителя початкових класів як конкурентоспроможного фахівця / Ю. Завалевський // Початкова школа. – 2008. – № 7 (469). – С. 5–6. **3. Лов'янова І. В.** «Інтерактивне навчання як форма педагогічної взаємодії у системі «учитель–учень» [Електронний ресурс] / І. В. Лов'янова. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/710/> **4. Освітні технології : навч.-метод. посіб. /** О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2001. – 256 с. **5. Павленко Л. П.** Сучасний урок в початковій школі : 68 уроків розвитку зв'язного мовлення в 1-4 класах. – Х. : Вид. «Основа», 2005. – Ч. 1. – 112 с. **6. Савченко О.** Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту / О. Савченко // Початкова школа. – 2008. – № 7 (469). – С. 2–4. **7. Сиротенко Г. О.** Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. – Х. : Видав. «Основа», 2003. – 80 с. **8. Сіданіч І.** Формування у молодших школярів умінь учитися разом / І. Сіданіч // Початкова школа. – 1998. – № 10 (352). – С. 10–11. **9. Химинець В. В.** Інновації в початковій школі / В. В. Химинець, М. Ю. Кірик. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 312 с.